ТЕМРЯВА

Насуунула темна ніч. Вітер зривав і з стріх солому, кидав по калюжах. Навколо мряка; дощ стояв, бився об листки; а дерево плакало, сльози котились і— тихенько падали на брудну землю.

І раптом шумів грізно грім, гонив по небу чорні хмари і одгукувався по вулицях.

Дядьки йшли біля тинів. Один став. Просвистів лісовий вітер і заховався в повітках.

Знову рушили, вийшли за село.

Десь прокричав півень, задзвенів відгук глибоко в серці, перетрусився маленькою мрякою.

За селом починався степ. Безмежний океан клонився од вітру тугою, пересипався холодними краплями, хитав тендітні пелюстки квіток.

Постаті дядьків спускались у кручу. Вітер проносився, бубонів по листках верб...

Дядьки, як їжаки, повтягували голови; Федось Перевуд нахилився до товаришів.

— Хлопці, знайте, що продав воли.

Дядьки стояли і щільніше насували на плечі сіряки.

Мовчали; тільки один, з кучерявим чубом, затяг тихенько пісню.

Грім не переставав, по кручі шуміли потоки каламутної, перемішаної з глиною, води.

Другі тільки хитали головами:

Горобина ніч, горобина!

Зачовгали по калюжах, обливались дощем..;

Кручу пройшли, вилізли, сковзаючись по сКли зьких схилах.

А ніч була однакова. Мов у бубон, десь далеко бурмотів грім. А инколи гримав.

Роздирав небо і показував ніжні груди.

Було темно.

Дядьки злізли на стріху і проривали дірку.

Тільки краплі перламутрились, коли одкидали жмені соломи.

Вже один тихенько спускався із стріхи: потім за ним поховались і останні. Тільки горобина ніч заглядала промінням блискавок в чорну дірку.

По драбині спустились у сіни, а відтіля пішли в кімнату.

Перевуд повернувся до хлопців.

Спитав:

— Де-ж вони сплять?— Хазяїн спросоння забурмотів:

— Хто там? Ти, Одарко?—

Постаті злилися в темряву, не ворухнулись... А потім один пішов у кухню.

Хазяї спали; тихі, рівні подихи ховались у кутках. Перевуд в'їдався своїми гострими очима в тем. ряву. Довгі були хвилини. Вітер стукав у вікно, хитав виконниці.

Перевуд крутнув головою і сміливо прошепотів:

— Ну, братва!—

Й кинулись. Хазяїн затремтів, виривався з рук а жінка плакала. Хтось засвітив огонь, враз позолотилась жерсть на іконах.

В кухні закричала Одарка. Тихий полохливий шум переносився по кімнатах. Дитинка прокинулась. Перевуд хутко схопив її на руки і одніс у сіни. Хазяїнові закручували назад руки, а жінка тримтила.

Степан засміявся кучерями, підкинув її на руки і поніс у другу кімнату. Там було темно. Жінка прохала:

— Не займайте його!—

— Добре!

Стукали віконниці та на сінешні двері крапотіли громові бризки. І вирвалось чудне в полохливій пітьмі слово:

— У. У, буржуйка!

Закам'яніла молода жінка, розтяглась. А в другій кімнаті вже кінчили... Хазяїн віддав гроші, впав навколюшки. Вибух.

Близько підкрався грім.

Другий вибух.

В кухні заплакала ОдарКа.

— Мовчи, стерво, а то й тобі те буде,—сказав хтось із них.

Степан жалісливо подивився на молоду жінку> на її ніжне тіло і вийшов до хлопців.

— А дитина?

— Та нехай живе!

Надворі барабанив грім, іскрили блискавки. Федось ще раз зирнуз на трупа, сховав нагана.

— Ну, хлопці, знаєте скільки грошей? Завтра до мене приходьте ділитися.

Вийшли.

Небо чорне; каламутні хмари пливуть низько, зачіпають сонне село і ніби падають на брудний степ.

Федось уранці встав. Поламане дерево валялось на дворі.

Жінка його вийшла з хати.

Вона завжди була з великим животом—горбата. Кашляла й хворіла.

— Я піду прати білизну,—одгукнулася, згорбилася ще дужче і віддалялася з чувалом.

А в нього червоні жили на очах, ніби понадувались, а брови насунулись. Постать маленька з невеличкою бородою. Подивився.

По садку, між травою, дзюрчали струмки. Земля парувала.

Його хата стояла в глухій вулиці. А там, по долині, стогорі задумливі ліси, лани, гонів гони! шлях; байраки зелені, жовті, а за ними місця економій, маєтків. Уночі по байраках і між цеглою пробігають сліпі тіні... Був камінь, забрали дядьки на комини, а зразу білють порожні руїни...

На зелених посівах гойдається сонце. .

Двір Перевудів обнесений трухлявим тином. Збоку сарай.

І він, випивши, казав:

— Мій двір—економія. А то—каретник,—і показував на сарай. Потім гола клуня; стріхи позападали, ніби погризені пранцями. А хата стара, двері пов-грузли >' завжди смерділо кізяками, хоч і не було худобини; шибки позатулювані павутиною та чорними крапками...

Старший син не жив дома. Він учився в школі, недалеко од цього села, колов там дрова, замітав у кімнатах і з цього жив.

Мати одвикла од нього; а батько накидався, коли син приходив додому.

— Живи вдома! Соромиш, сукин син...

А сам ходив до церкви, говів у великий піст... Тоді жінка жила в сусідах, а діти порозбігались-Чулось:

— Батько говіє, батько говіє. Перевуд на Великдень позичав борошна. Старі тітки казали:

-— Що то вже побожний чоловік. Тільки очі, не доведи, господи!

Зразу по селі йшов од майдана голос, бурхливий. Перевуд пішов. Там кричали:

— Ловити треба злодіїв.

А найдужче кричали заможні. На майдані зібралася вся громада. Дядьки ревли, хватались за чуби і махали руками.

— Самосуд, як впіймаємо!

Еіля комітету стояв Грицько, міліціонер. ІІІДНЯВ ґвинтовку.

— Ми, туди їх, у мать.. Це буржуї.

Він був п'яний і на його ніхто не дивився. Зомлівали крики.

Говорили дядьки, кашляли й ще кричали:

— Самосуд учинимо, як виявиться.

Федось здригнув і потроху одходив од громади. Зайшов у вуличку.

Грицько замовк, побачив бородатого дядька.

— А ти чого кричиш?.. Нідзя. Куркулям заборонено кричати,— легенько штовхнув того в спину,—я от старий вояка і то не кричу.

Федось оглядався.

Додому не пішов, а звернув, по садках, стежками... Що-вечора пізно верталась додому Федосева жінка. В хаті смерділо блощицями та кричали діти. А раз прийшов додому син.

— Ти нічого не приніс Петре?—обізвалась вона до нього.

— Ні.

Вона заплакала.

— Злидні, синку!.. Учись, а то знаєш батька? Діти переставали кричати, а Петро задумався.

Мати знову:

— Може підеш завтра до церкви, богу помолишся.

Син не слухав.

Крізь смердючі чорні плями показувались зелені, байраки, де вночі бігають темні, сліпі тіні.

І от неділя. По церквах тридзвонили. & повтрі літали ранкові мідні звуки.

Батько глянув кисло на Петра.

— Ти чого не йдеш до церкви? Мовчанка. Мати зітхнула.

— Не хочу. Батько підскочив

— Що—може в комуни"?

Діти заскиглили; а мати стала з олив'яними очима, губи сині, шепотіли чи молитву, чи прокляття. Петро підвівся, похмуро одійшов.

— І не п:-ду.

Раптом вийшов з хати.

... Перед обідом прийшов Грицько (він доводився родичем). Випивали. Грицько казав:

— На чорта ти хоч убивав, мовчали-б і так. Забрав що треба й кінець... А то начальник казав... Безразлічно. говорить, а як дізнаюся хто, так не-кай я.

— Так то-ж буржуї. Жалько йому, чи-що.

— Приказ Е. Безразлічно, бандити, говорить. Увечері позбирались хлопці. Жінка теж прийшла,

похнюпилась. Жовтіла мертвим обличчям. Федось знизав брови.

— Геть звідціля! Чортова моша... Степан махнув кучерями по козацьки.

— Чудно, Федось, що ти віруючий...

— А хіба не можна?

— Та ні. А що вбиваєш-же; бог забороняє-ж...

— А на фронті?.. Дурниця І

Гілки, прип'яті минулою бурею, заходили в темряву і там згасали.

І буває тут темрява; инколи, з горобиними ночами, трясла землю.

І чути, ніби за кручею щось скиглить; чути як, пролазить нічне плахіття, ніби живе, ніби похмарене.

І от хата одинока, яка була в удалу горобину ніч, така й зразу.

Тоді без ножиків полоснули. Тільки дитина й Одарка не тут, бо трупи позабирали, поховали на кладовищі в одній труні.

А на хресті написали:

— От руки убийць скончались.

Коли ховали, піп то яро брався за бороду, ніби вирвати думав, то гладив. Вітер розтрушував волосся. Піп затягував з дяком а баби підпирали руками щоки і потім тихенько плакали. Хто зна ОД чого.

Одна баба казала:

— Та й батюшка жалібно правлять. [плив дим по могилах.

Це третя була з таким написом, з березами, вишнями.

Зразу Федось думав про це:

— Скажіть: ми правильні, що так робимо?—обізвався він до хлопців.

— Вповні справедливі!

І кипіли жили на лобі, ніби шипучка, та чорніли.

Вперта голова в Федося, лобага.

Друга ніч була ясна, зоряна. Парубки розходились і вулиці, а Федось з братвою мандрував. Умовились не вбивати нікого. Дядько, до якого вони йшли, кив на хуторі. Здалеку ще виднілись комори і хата іід залізним дахом.

Збоку спав ліс, розплющував очі й знову дрімав.

Вони, як і в першу горобину ніч, йшли вкупі 1 коли перед очима вже повирізувались сараї, то зони перелізли через тин. Біля конюшні лежав о-5ака, загарчав.

Степан кинув йому шматок сала. Федось і останні засміялись, бо собака захарчав, пустив червону стьожку і потім витягся.

Ніч була ясна, зоряна.

Вони одламали замка, коні заржали. Федось од-зязав обох; взяв собі одного, а другого віддав Степанові. Сіли. Поїхали через тік тихо. Дзвеніли вуз-цечки. Инші йшли пішки. Потім із лісу виїхала підвода й ті три сіли иа воза.

Стелеться нічний шлях, торохтить віз. А на небі ЇЙ око недосяжний Чумацький Шлях, а тут синій нічний степ.

Федось крикнув:

Ну, хлопці, я з Степаном на Колонтай.

Поїхав прямо, а ті звернули вправоруч.

А хазяїн, тільки виїхали вони за тік, одчинив іверї, причаїв, як тінь, пішов у хату і вернувся з :инами. Пішли до конюшні. Собака здох, а конюшня Зула зачинена.

Тоді хазяї" кинулися по хуторі; собаки загавкали, люди позбігались.

Потім позапрягали коней, а деякі верхи— Й кинулись навздогін.

ХазяТ сиділи на возі.

Цокали і осі об колеса, а од воза падали тіні Місяць срібнорогий. ще молодий, плив за ними по

ТЬМЯНІЙ СИНЯВІ...

Доїхали до комітету. Хуторяни увійшли п хату.

Деякі міліціонери спали на долівці, а Гриьцко сидів біля телефону.

— Вам чого? Чш!

— Обікрадено!

— Так що-ж. Ви куркулі з Водяного. Знаю. А як куркулів обікрадено, то нічого добра в їх хватить...

— А нащо-ж міліція?

— Та ходім до начальника, що там з ним балакати" обізвався бородатий.

І вийшли. Біля комітету стояли підводи, коні дрімали. Знову заторохтів по селу віз.

Назад їхали хуторяни з начальником. Стали. Начальник увійшов, побудив міліціонерів. Грицько схилився на стіл, не вірив.

— ІДо, хіба справді їхати, це-ж куркулі?

— їхати! Треба ловити бандитів!

— Хіба є такий закон?—

— Приказ і не розговарювать!

Задзвеніли ґвинтовки Два міліціонери поїхали з хуторянами. їхав і Грицько.

— Ви, сукини сини, підкупили начальника. Де такий закон, щоб обороняти куркулів?.,

Другий засунув затвор.

— Нічого не зробиш. Говорить, бандити.

Хазяї сіли на коней, а инші хуторяни повернули назад. їхали шагом. З села звернули вліворуч.

— От-туди поїхали вони, бо через тік.

— Так ви-ж могорич ставте.

— Та вже-ж! Почухали потилиці.

Ніч степова замертвіла, засиніла: Жита кругом.

По дорозі замирав пил як і степ. І серед степу людські голоси були ТИХІ й боязькі.

А Грицько кусав губу.

— Хитрі гади!—Потім побачив дробовики у хуторян.—А оружіе чого, хіба можна?

— Дробовики маєм право. І не балакали.

— Це хлопці: Федось, Степан,—думав Грицько— і чорти їх потаскали... А тепер арештовуй.

— А що, якби вас тут той,—звернувся він до хуторян.

Бородатий розгладив уса, подивився на синів і спокійно промовив:

— Не питай, нас більше, та й подужали-б... Ну, що буде, то буде— наганяти!

Грицько вдарив коня. Понеслися, перепливаючи, сині лани. Вперед виднілися дві точки.

Грицько кричав:

— Стій!— і вибухнув у повітря.

Коні важко дихали і ще важче одбивали пил. Передні були вже зовсім близько, хуторяни направили дробовики і ще раз крикнули:

— Стійі

Клацали підкови, пил улігся. Передні приставали, потім зовсім стали.

Перебалакувались між себе. Степан хитнув головою й зліз.

— Один чорт, влопалися... Аби хоч менш їх!— теж стали.

Грицько забрав "нагана". Федось мовчав, а хуторяни забрали коней та гладили гриви,

Степан та Федось злізли з коней. Пішли. Повернули й мовчки поїхали. Грицько придивився.

— Хлопці! Чого мовчите? Не поїхав, якби не начальник, підкупили, мабуть, оці...

Хазяї єхидно засміялися, а Федось підняв голову.

— Я і на суді скажу, що буржуїв бив! 1 все... А як вернуся, то побачимо. А начальник буржуйський попихач!

Була тиха степова ніч, мріяли сині лани, нічні кажани перелітали по-над дорогою.

А згори дивився на цих людей ері норогий молодик.